

## Introductie webdossier: de slavenhandel rond de Indische Oceaan

De geschiedenis van slavernij ging in Nederland lang vooral over het trans-Atlantische deel en de West-Indische Compagnie. Het verhaal van de Verenigde Oost Indische Compagnie rondom de Indische Oceaan heeft hier tot nu toe minder aandacht gekregen. In totaal verscheepten Nederlanders in de 17<sup>de</sup>, 18<sup>de</sup> en 19<sup>de</sup> eeuw ruim 600.000 Afrikanen naar Noord- en Zuid-Amerika en tussen de 660.000 en 1.1 miljoen mensen rondom de Indische Oceaan. Deze circa anderhalf miljoen mannen, vrouwen en kinderen werden met geweld uit hun omgeving gehaald en verplaatst naar andere, verre landen. Ze werden gedwongen hun familiebanden, talen, culturen en religies achter zich te laten en kwamen terecht in een systeem dat hen tot object maakte, hun verwantschappen verbrak en hen reduceerde tot een verhandelbaar bezit. Hun kinderen en de generaties die volgden, overkwam hetzelfde lot.

In Azië en Afrika bestonden voor de koloniale tijd al veel verschillende vormen van slavernij. Soms werden mensen levenslang tot slaaf gemaakt, maar er bestond ook slavernij die tijdelijk van aard was, bijvoorbeeld tot een schuld was afbetaald. De komst van de Europeanen zorgde voor een enorme schaalvergroting en verharding van de bestaande systemen. Na de oprichting van de VOC in 1602 zette de Compagnie – met grof geweld - een uitgebreid handelsnetwerk op, waarbij gebruik werd gemaakt van reeds bestaande netwerken en routes. De Nederlandse vraag gaf een sterke impuls aan de slavenhandel en de productie van handelswaar door middel van slavernij. De VOC had geen monopolie op slavenhandel, zoals de WIC dat wel had. Dat betekent echter niet dat de Compagnie niet in mensen handelde. Het stuurde schepen naar onder andere naar India, Bengalen, Madagascar of Bali om mensen te kopen en te verscheppen naar de handelsposten in een gebied dat zich uitstreekte van Kaapstad tot Japan. Naast de Compagnie, waren het vooral haar werknemers die verantwoordelijk waren voor de slavenhandel. Zij kochten mannen, vrouwen en kinderen buiten hun reguliere werk om, en verkochten hen elders met winst.

Vanaf 1860 werd slavernij in de Nederlandse gebieden in Azië bij wet afgeschaft. In landen zoals Zuid-Afrika en India, die door de Britten waren veroverd, gebeurde dit enkele decennia eerder. Op sommige plekken in de Indonesische archipel was er tot in de 20ste eeuw sprake van slavernij.

### Mensen in slavernij

In alle Nederlandse handelsposten leefden mensen in slavernij. Zij werden gedwongen het zware werk in de timmerhuizen, forten of landbouw te doen. Anderen kwamen terecht in huishoudens van Europeanen in bijvoorbeeld Batavia of Kaapstad of op plantages op de Banda eilanden. Wat betekende het om ten tijde van de VOC tot slaaf gemaakt te worden? Tot slaaf gemaakte Afrikanen en Aziaten hadden geen enkel recht. De slavenhouder bepaalde alles voor hen en ze konden op elk moment verkocht worden zonder dat ze daar zelf enige invloed op hadden. Ze hadden geen bezit, mochten niets nalaten en zelfs hun nageslacht behoorde aan de slavenhouder toe. Ze mochten niet hun eer verdedigen en konden dus ook niet zonder ernstige consequenties in opstand komen tegen vernederingen of mishandelingen.

Mensen die gedwongen werden slaaf te zijn, hebben zich daar altijd tegen verzet: door het systeem te saboteren, te ontluchten of te bestrijden, maar ook door wanhoopsdaden als overboord springen tijdens de overtocht, zelfdoding of het doden van de eigen kinderen. Mensen in slavernij saboteerden het systeem onder meer door langzaam of inefficiënt te werken. Ook zochten mensen veiligheid in het bos of de bergen, waar de natuur moeilijk doordringbaar was en een natuurlijke bescherming bood, waar ze nieuwe, parallelle samenlevingen begonnen.

De verhalen van de mannen, vrouwen en kinderen die in slavernij leefden, kunnen gedestilleerd worden uit de vele VOC-archieven. Daarin zijn in notariële aktes verkopen opgenomen, in de criminele archieven de straffen die ze kregen en in de bestuurlijke archieven soms iets over verzet dat werd gepleegd. Die archieven laten iets zien van wat hen kon overkomen, maar zijn zeer koloniaal gekleurd. Als er al letterlijke citaten zijn opgenomen van tot slaaf gemaakte Afrikanen en Aziaten zelf, dan blijven het woorden die zijn opgeschreven in een ongelijke machtssituatie. Het is dus belangrijk om ook andere bronnen, zoals orale geschiedenis, te gebruiken bij het schrijven over deze geschiedenis, om zo een meerstemmig verhaal te maken.

Maria Holtrop  
Januari 2021